

Iuventa – Slovenský inštitút mládeže

Čo vieme o autonómii mladých ľudí na Slovensku?

Alžbeta Brozmanová Gregorová, Lívia Nemcová, Patrícia Zolyomiová

Bratislava 2012

Obsah

Úvod

- 1. Čo je to autonómia mládeže?**
- 2. Aké sú základné zistenia o autonómii mladých ľudí na Slovensku?**
 - 2.1. Autonómia v oblasti financií
 - 2.2. Autonómia v oblasti bývania
 - 2.3. Autonómia v oblasti partnerstva a rodičovstva
 - 2.4. Relatívna autonómia
 - 2.5. Subjektívna autonómia
- 3. Ako jednotlivé oblasti autonómie spolu súvisia?**
- 4. Zhrnutie**
- 5. Odporúčania pre mládežnícku politiku**

Úvod

Vekové obdobie mládeže je obdobím prechodu z detstva do dospelosti. Tento prechod obsahuje tradične:

- prechod z ekonomickej závislosti k ekonomickej nezávislosti, obvykle spojený s prechodom zo školy do práce;
- prechod z rodičovského domova k samostatnému bývaniu;
- prechod z role dieťaťa k roli partnera a rodiča.

Načasovanie týchto prechodov ako aj ich formy a vzory prechádzajú v poslednom období významnými zmenami a menia sa vo vzťahu k miestu aj času. Viacero výskumov a správ týkajúcich sa mládeže konštatuje, že prechod z obdobia detstva do dospelosti sa predĺžil a prebieha v rozličných fázach. Ako uvádza aj Európsky pakt mládeže (2005), štandardná cesta zo školských lavíc k zamestnaniu a budovaniu rodiny je čoraz zložitejšia, nepriama, nepredvídateľná a zraniteľná. Prechod z detstva do dospelosti je rôzny v jednotlivých častiach Európy, vo vidieckych a mestských oblastiach a líši sa vzhľadom na sociálne zázemie, etnickú príslušnosť, kultúru, náboženstvo, pohlavie a sociálne a ekonomické podmienky. Štúdia Rady Európy na tému sociálnej situácie mladých ľudí v Európe dostala, odrážajúc túto rozmanitosť, výstižné pomenovanie "Skúmanie mozaiky európskej mládeže" (2002).

Zložitý charakter prechodu z detstva do dospelosti plynie z mnohých zmien v životoch mladých ľudí. Dnešní mladí ľudia majú viac dostupných možností, ako si budovať životnú kariéru, širšiu paletu možností vzdelávania, dokonca v zahraničí, možnosti kvalifikovať sa prostredníctvom neformálneho vzdelávania, kombinovaním práce, štúdia a dokonca aj aktivitami vo voľnom čase. Výskumníci hovoria o "individualizácii", potrebe experimentovania s pracovnými skúsenosťami a dokonca aj spôsobmi vzdelávania pre určenie kariéry v profesii, ktorá by najvhodnejšie spĺňala požiadavky jednotlivca.

V tejto súvislosti sa jednou z tém, o ktorej sa vedú diskusie stáva otázka autonómie mladých ľudí. **Autonómia by mala umožniť mladým ľuďom:**

- zvládnuť proces prechodu do dospelosti, ktorý bol skomplikovaný zmenami na trhu práce;
- zmenšiť ich závislosť na ich pôvodných rodinách, ak sú študentmi alebo nezamestnanými;
- rozvíjať ich psycho-sociálnu zrelosť, ktorá ich ochraňuje pre všetkými druhmi rizík;
- povzbudiť ich, aby prispievali k projektom s vplyvom na humanitárne otázky, otázky solidarity, umenia a životného prostredia a angažovali sa v ich realizácii.

Čo charakterizuje autonómiu mládeže na Slovensku? Na túto otázku dávame odpovede v predkladanej publikácii.

Zdrojom informácií v nej sú zistenia z výskumu „*Autonómia mládeže ako multidimenzionálny jav*“, ktorý bol realizovaný v rokoch 2009 až 2011 s podporou luventy – Slovenského inštitútu mládeže. Zber empirických údajov bol realizovaný v spolupráci s externou firmou pomocou siete anketárov metódou osobných (face-to-face) **štandardizovaných rozhovorov** v termíne od novembra 2010 do januára 2011. Údaje boli spracované pomocou štatistického programu SPSS verzia 18. V publikácii uvádzame súvislosti, ktoré boli potvrdené štatisticky, nielen numericky. **Výskumnú vzorku tvorilo 1001 respondentov a respondentiek vo veku 20 až 34**

rokov. Respondenti a respondentky boli vybratí/vybraté na základe kvótného výberu podľa výberových znakov: kraj, veľkosť bydliska (vidiek, mesto), vek a rod. Výskumnú vzorku tvorilo 532 žien (53,15 %) a 469 mužov (46,85 %). Z celkového počtu (1001) respondentov bolo 40,16 % vo veku od 20-24 rokov, 32,97 % vo veku od 25-29 rokov a najmenej 26,67 % bolo respondentov vo veku od 30-34 rokov. Respondenti boli trvalým pobytom z 8 krajov SR – počtom zastúpené boli kraje približne rovnako (od cca. 110 – 140 respondentov z každého kraja). 40,56 % respondentov bolo z vidieka a 59,44 % z miest.

Koncepcia výskumu bola konzultovaná na viacerých stretnutiach výskumníkov a výskumníčov organizovaných Iuventou v predchádzajúcich rokoch a výskum bol realizovaný pod odborným vedením doc. PhDr. Ivana Kusého, PhD. Na tomto mieste by sme radi poďakovali všetkým, ktorí sa na stretnutiach a odborných konzultáciách zúčastnili a zapojili sa do našich diskusií.

1. Čo je autonómia mládeže?

Koncept autonómie mládeže sa v súčasnosti stáva aktuálnym najmä vo vzťahu k tvorbe mládežníckej politiky. Autonómia, tak ako aj iné fenomény vo vzťahu k mládeži, má výrazný multidisciplinárny rozmer. Zaoberajú sa ňou psychológia, sociológia, pedagogika, sociálna práca, kriminológia, politológia a iné vedné disciplíny. Každá z nich koncept autonómie definuje zo svojho uhla pohľadu, zároveň sa však mnohé z definícií navzájom prelínajú.

Užšie vymedzenie autonómie sa spája s dosiahnutím finančnej nezávislosti mladých ľudí. Odborníci a odborníčky však konštatujú, že medzi autonómiou a nezávislosťou existuje rozdiel. Nezávislosť sa vzťahuje spôsob, akým sa jednotlivec môže vďaka jeho vlastným zdrojom stať menej závislým na rodine a priateľoch. Kým autonómia je viac podobná myšlienke individuálnej kontroly bezprostredného sveta jednotlivca. Autonómia a nezávislosť sú však samozrejme faktory, ktoré sa navzájom ovplyvňujú.

Širšie vymedzenie autonómie zdôrazňuje jej viaceré aspekty a faktory, ktoré ju ovplyvňujú, chápe ju ako komplexnú otázku a v praktickej rovine ju spája s rôznymi druhmi politik.

Podrobnú definíciu autonómie mládeže nachádzame v dokumente Policy Paper on Youth Autonomy (2004), ktorý bol vypracovaný Európskym fórom mládeže. Definícia zahrnutá v tomto dokumente bola aplikovaná aj do ďalších rámcov mládežníckej politiky na európskej úrovni. Táto definícia bola východiskom aj pre koncepciu nášho výskumu. Dokument uvádza:

Autonómia je situácia, v ktorej majú mladí ľudia nevyhnutnú podporu, zdroje a príležitosti vybrať si žiť svoj život nezávisle, organizovať ho, plne sociálne a politicky participovať vo všetkých sektoroch každodenného života a prijímať nezávislé rozhodnutia.

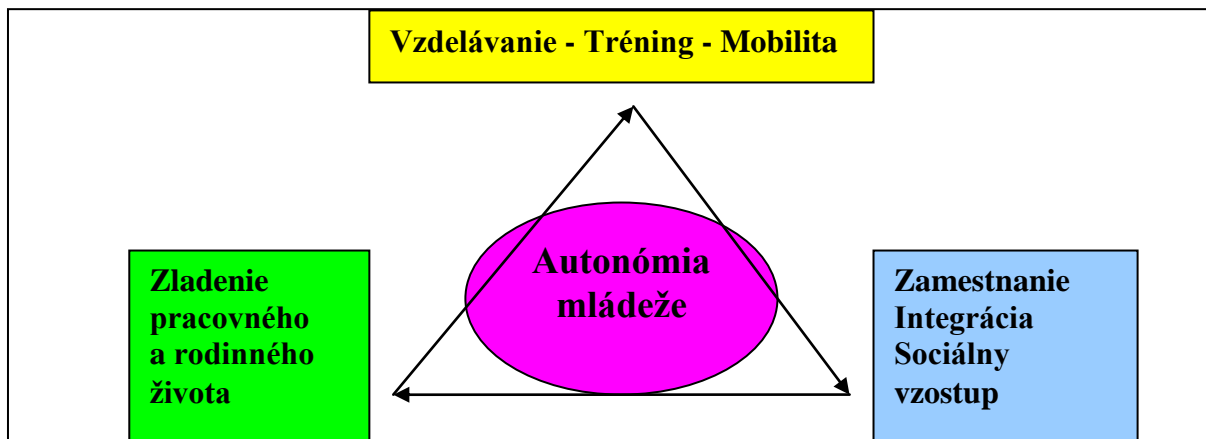
Európsky rámec mládežníckej politiky (European Framework for youth policy) definuje autonómiu ako príležitosť pre nezávislý život mladých ľudí, pričom ako elementy autonómie uvádza: prístup k vzdelávacím príležitostiam, integráciu na trh práce, podmienky umožňujúce založenie rodiny, prístup k sociálnej podpore, nezávislé bývanie, slobodu od iných reštrikcií a sociálnych tlakov k autonómnemu individuálnemu životu, stereotypných genderových rolí, sexuálneho zneužívania, nátlaku, diskriminácie atď.

Európsky pakt mládeže (European Youth Pact) chápe autonómiu v kontexte troch kľúčových bodov:

- k dosiahnutiu finančnej autonómie, potrebujú mladí ľudia v prvom rade byť vybavení vedomosťami, ktoré zodpovedajú potrebám znalostnej ekonomiky;
- autonómia znamená mať právo na možnosť. Potrebujeme mať možnosť byť integrovaný na trh práce ako zamestnanci, alebo ako mladí podnikatelia a potrebujeme viac štandardizovaných a uznávaný systém pracovných školení;
- posledné pre udržanie si autonómie je úspešné kombinovanie pracovného a rodinného života.

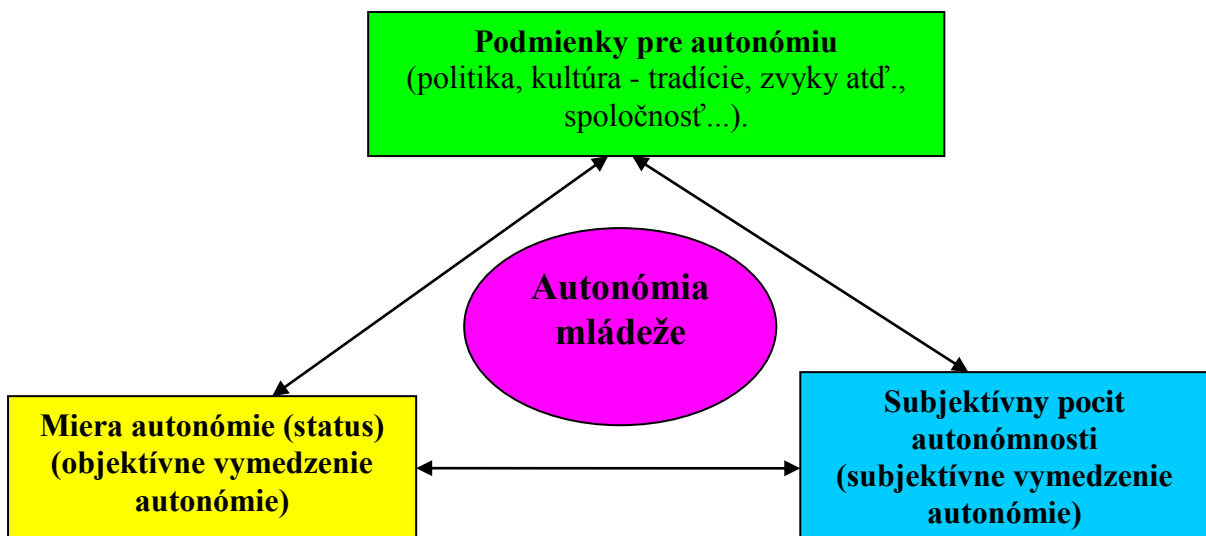
V tejto súvislosti naznačuje, akým spôsobom spolu jednotlivé body súvisia (Obrázok 1), pričom kombinácia týchto aspektov by mala podporiť mladých ľudí k tvorbe nezávislých rozhodnutí.

Obrázok 1

Cez vzdelávanie, tréning a mobilitu - môžu mať ľudia nevyhnutnú podporu a zdroje, na to, aby boli autonómni. Cez zamestnanie, integráciu a sociálnu podporu - môžu mať mladí ľudia príležitosti vybrať si žiť nezávisle. Mládež môže viesť svoj vlastný život pokiaľ zladí pracovný a súkromný život, pretože tým môže využívať možnosti pre plnú sociálnu a politickú participáciu vo všetkých sektoroch každodenného života. (Obrázok 2)

Obrázok 2

Preto v tejto súvislosti, ak sa chceme zaoberať autonómiou mladých ľudí, môžeme uvažovať v nasledovných rovinách:

- aké podmienky majú mladí ľudia, aby mohli byť autonómni, pričom tieto podmienky môžeme hľadať v makroprostredí (nástroje a opatrenia, ktoré podporujú autonómiu mladých ľudí v rámci európskej a národnej mládežníckej politiky, kultúre, tradíciách atď.) v lokálnom prostredí (komunita) a mikroprostredí (rodina, rovesnícke skupiny);
- aká je reálna miera ich autonómie v jednotlivých segmentoch ich každodenného života a aké faktory ju ovplyvňujú;
- aký je subjektívny pocit autonómnosti - nakoľko sa mladí ľudia sami cítia byť autonómni.

2. Aké sú základné zistenia o autonómii mládeže na Slovensku?

V tejto časti prezentujeme zistenia o autonómii mladých ľudí v sledovaných oblastiach: financie, bývanie, partnerstvo, rodičovstvo a miera slobody v rozhodovaní a konaní (relatívna autonómia). V každej z týchto oblastí sme vymedzili tzv. objektívnu mieru autonómie mladých ľudí a jej jednotlivé stupne. Najvyššiu mieru autonómie pritom nevnímame ako ideál, ku ktorému musí nevyhnutne dospieť každý mladý človek. Jednotlivé stupne sme vytvorili za účelom toho, aby sme mohli opísať súčasný stav. Objektívnu autonómiu dokresľuje subjektívna autonómia, ktorá je v našom výskume vyjadrená vlastnou spokojnosťou/nespokojnosťou so situáciou mladých ľudí v sledovaných oblastiach a posúdením toho, či majú mladí ľudia možnosť žiť autonómne.

2.1. Autonómia mládeže v oblasti financií

V oblasti financií sme objektívnu autonómiu rozdelili do troch skupín:

- *nezávislé príjmy* (príjmy z vlastnej práce, grantov, vedeckých výskumov a aktivít);
- *príjmy plynúce od rodičov a partnerov* – táto skupina príjmov mladých ľudí je charakterizovaná závislosťou na okruhu blízkych;
- *príjmy pochádzajúce od štátu* (materská, rodičovský príspevok, dávky v hmotnej núdzi, podpora v nezamestnanosti, invalidné a sirotské dôchodky, štipendium) – táto skupina príjmov vyjadruje závislosť na príjmoch zo strany štátu.

Autonómiu mladých ľudí v oblasti financií charakterizujú dve skutočnosti: prevažujúce nezávislé príjmy z vlastných pracovných aktivít a kombinácia rôznych zdrojov príjmu.

Prehľad o zdrojoch všetkých príjmov našich respondentov a respondentiek poskytuje tabuľka T1. Až u 92,21 % mladých ľudí vo veku 20 až 34 je vlastná aktivita zdrojom ich príjmov, najviac zastúpenou je práca na plný úväzok a príležitostná práca. Takmer polovica respondentov a respondentiek má príjem aj od rodičov a partnera/partnerky, pričom rodičia finančne vypomáhajú približne tretine mladých ľudí. Príjmy, ktoré charakterizuje závislosť na štáte, sú zdrojom pre 20,78 respondentov a respondentiek.

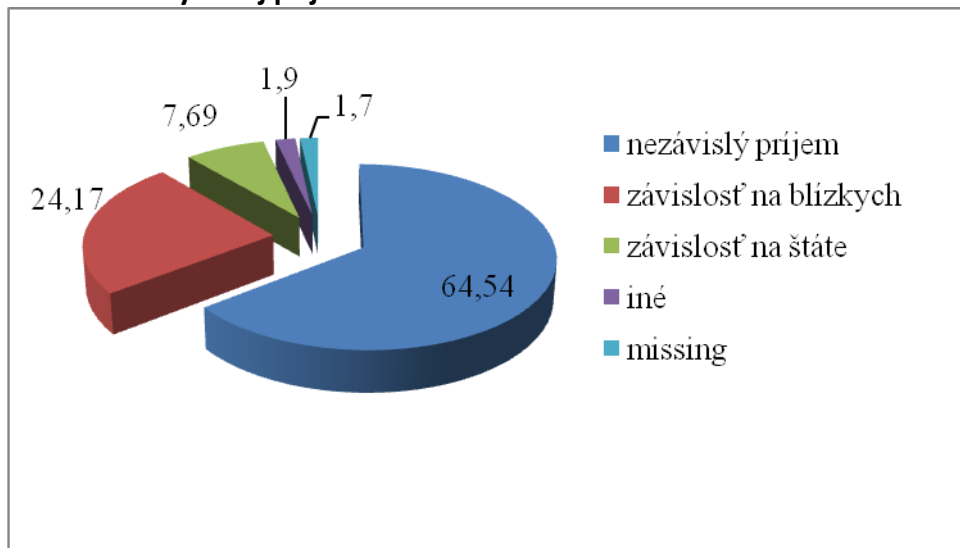
T1 Všetky zdroje súčasných príjmov

ZDROJE PRÍJMOV*	N	%	SKUPINY	N	%
Práca na plný úväzok	470	46,95	Nezávislý príjem	923	92,21
Práca na čiastočný úväzok	47	4,7			
Príležitostná práca	382	38,16			
Granty, výskumné aktivity	24	2,4			
Rodičia	371	37,06	Závislosť na blízkych	473	47,25
Partner / partnerka	102	10,19			
Štipendium	92	9,19	Závislosť na štáte	208	20,78
Materská, rodičovský príspevok	68	6,79			
Dávky v hmotnej núdzi, podpora	33	3,3			
Dôchodky	15	1,5			
Missing	1	0,1		1	0,1

* Respondenti a respondentky volili viacero možností odpovedí, preto je súčet vyšší ako celkový počet dotazovaných. Percentuálne početnosti sú vypočítané z počtu respondentov, nie z počtu odpovedí.

Štruktúru všetkých zdrojov príjmov mladých ľudí kopíruje aj štruktúra ich hlavných zdrojov príjmu. Vid' Graf G1.

G1 Hlavný zdroj príjmu v %

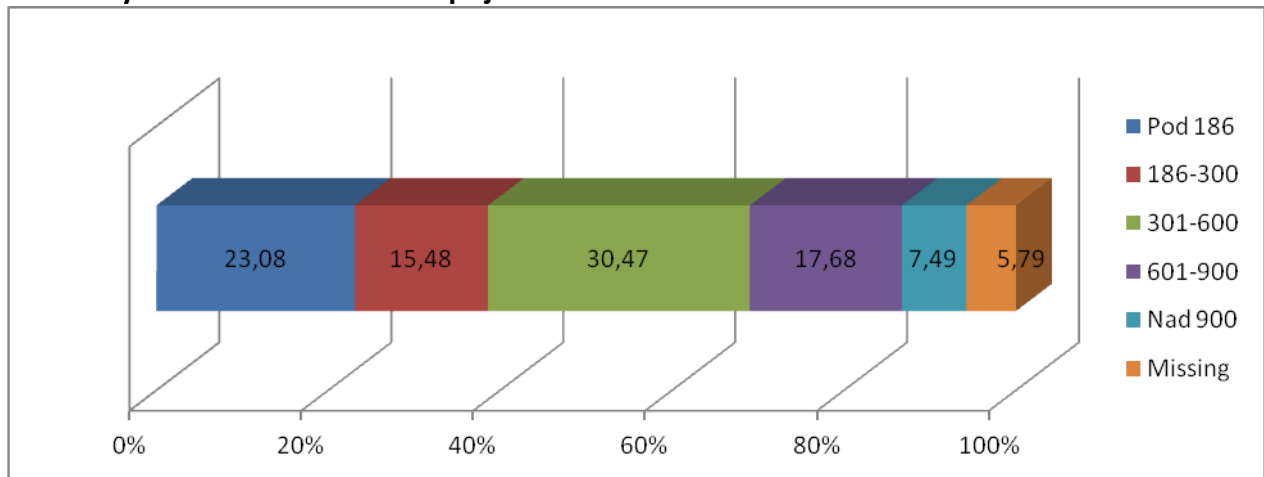

Skutočnosť, že pre 64,54 % respondentov a respondentiek je hlavným zdrojom príjmu ich vlastná pracovná aktivita možno vnímať pozitívne. Dokazuje, že mladí ľudia v tomto veku sú naozaj aktívni a na svoje výdavky sa snažia zabezpečiť si príjmy najmä svojou vlastnou prácou. Druhú skupinu predstavujú mladí ľudia, ktorých prevažné príjmy pochádzajú od blízkych – či už rodiny alebo partnerov, tvoria približne štvrtinu. Tretiu skupinu predstavujú mladí ľudia, ktorých prevažné príjmy sú odrazom ich finančnej závislosti na štáte. V tejto skupine najväčšiu podskupinu tvoria mladí ľudia poberajúci materskú a rodičovský príspevok, u ktorých je situácia finančnej závislosti na štáte spôsobená starostlivosťou o deti. Druhú podskupinu tvoria mladí ľudia, pre ktorých je najväčším zdrojom ich súčasných príjmov štipendium. V tomto prípade ide najmä o doktorandov denného štúdia.

Len necelá polovica mladých ľudí (48,85 %) má príjem len z jedného zdroja. 39,46 % respondentov a respondentiek kombinuje dva zdroje príjmov, 11,69 % tri a viac zdrojov príjmov. Z hľadiska kombinácie príjmov z jednotlivých skupín je pre mladých ľudí typický najmä nezávislý príjem a potom jeho kombinácia s príjmom od blízkych. Kombinácia iných zdrojov príjmov sa vyskytuje, ale nie je taká častá.

Pre výšku čistého mesačného príjmu mladých ľudí je charakteristická vysoká rozdielnosť. Najviac respondentov a respondentiek (30,47%) sa však nachádza v skupine s príjmom od 301 do 600 Eur a druhá najväčšia skupina (23,08%) pod 186 Eur.

G2 Výška čistého mesačného príjmu v %

Autonómia v oblasti financií súvisí s:

- *Rodom.* Mladé ženy majú významne menej nezávislý príjem a častejšie sú závislé na blízkych a štáte, zároveň v porovnaní s mužmi disponujú nižšími príjmami.
- *Vekom.* Autonómia v oblasti financií ale s vekom automaticky nestúpa. Pre najstaršiu vekovú kategóriu (30-34 ročných) je typický nielen nezávislý príjem, ale aj príjem od blízkych a od štátu, ktorého dôvodom môže byť najmä starostlivosť o deti počas materskej/rodičovskej dovolenky. V strednej vekovej kategórii tiež nachádzame významne častejšie zastúpený príjem, ktorý je charakteristický závislosťou od štátu a to v podobe dávok v hmotnej núdzi a podpory nezamestnanosti. Najmladšia veková skupina (20 – 24 ročných) sa zase vyznačuje závislosťou príjmu od rodičov, ale má aj príjem z vlastnej aktivity.
- *Vzdelaním.* Autonómia v oblasti financií ale s výškou vzdelania automaticky nestúpa. Pre respondentov a respondentky s vysokoškolským vzdelaním je typickejší nezávislý príjem, ale zároveň je medzi nimi skupina, pre ktorú je charakteristická závislosť na partnerovi/partnerke. Pre mladých ľudí so stredoškolským vzdelaním je charakteristická kombinácia rôznych zdrojov príjmu a závislosť na rodičoch a štáte.
- *Pracovnou pozíciou.* Nezávislý príjem z práce na plný úväzok je zdrojom príjmu v prípade všetkých zdrojov aj hlavného zdroja predovšetkým pre zamestnaných ľudí a pre živnostníkov. Pre študentov a študentky sú zdrojmi príjmu najmä príležitostná práca, príjem od rodičov a príjem zo štipendií. Nezamestnaní majú príjem najmä z dávok v hmotnej núdzi respektíve z podpory v nezamestnanosti a príjem od rodičov a z príležitostnej práce. Mladí ľudia na materskej/rodičovskej dovolenke majú príjmy okrem štátnej pomoci od partnerov. Vyššiu mieru autonómie teda dosahujú zamestnaní mladí ľudia a živnostníci.
- *Zdravotným stavom.* Respondenti a respondentky s veľkým zdravotným obmedzením, ktoré výrazne obmedzuje ich život, sa vyznačujú vyššou závislosťou ich príjmov na štáte.
- *Životnou úrovňou pôvodnej rodiny.* Rodičia a práca na plný úväzok sú významne častejšie zdrojom príjmu mladých ľudí, ktorých rodina mala príjem nad hranicou uspokojovania potrieb. Na druhej strane respondenti a respondentky, ktorých pôvodná rodina mala príjem pod hranicou uspokojovania životných potrieb, mali významne častejšie príjem z dávok v hmotnej núdzi a z podpory v nezamestnanosti. Pôvodná rodina, ktorá má financie, môže byť zdrojom príjmov pre mladých ľudí, ale títo ľudia zároveň vykazujú aj vlastnú pracovnú aktivitu významne viac ako ostatní respondenti a respondentky. Na

druhej strane pôvodné rodiny žijúce pod hranicou uspokojovania životných potrieb môžu pre mladých ľudí predstavovať model, ktorý následne preberajú. Ich príjem charakterizuje závislosť na štáte, ktorú môžeme predpokladať aj v ich pôvodných rodinách.

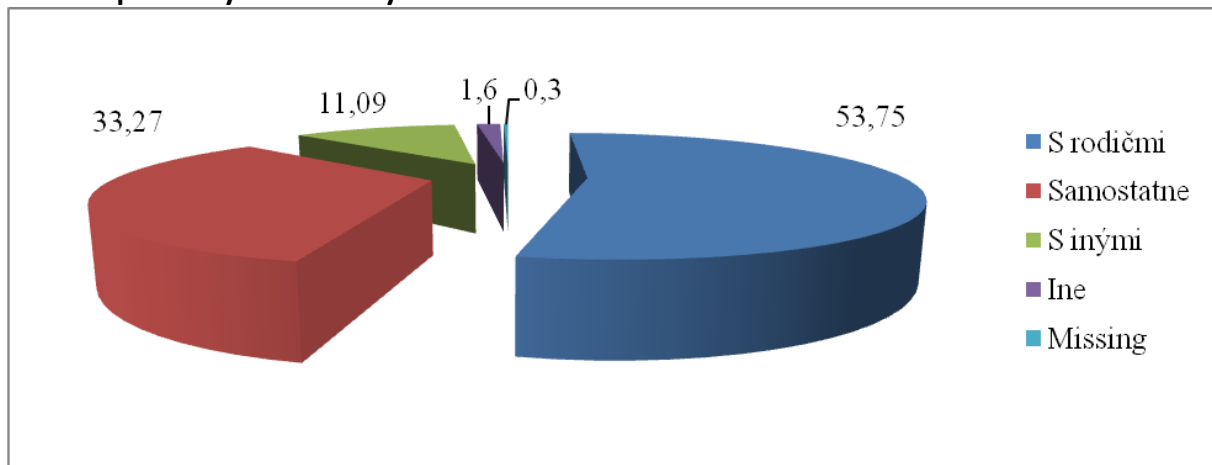
2.2. Autonómia mládeže v oblasti bývania

V oblasti bývania sme objektívnu autonómiu rozdelili do troch skupín:

- *samostatné bývanie* – túto skupinu predstavujú respondenti, ktorí buď sami, alebo s partnermi/partnerkami zdieľajú spoločnú vlastnú alebo prenajatú domácnosť;
- *bývanie s inými* – tu sme zaradili respondentov, ktorí žijú s kamarátmi/spolužiakmi v prenajatom byte/dome alebo na internáte;
- *bývanie s rodičmi* – túto skupinu predstavujú respondenti, ktorí žijú buď s vlastnými rodičmi alebo s rodičmi partnera/partnerky.

Väčšina mladých ľudí nedosahuje objektívnu mieru autonómie v oblasti bývania. Len tretina mladých ľudí má zabezpečené samostatné bývanie (vlastné alebo prenajaté).

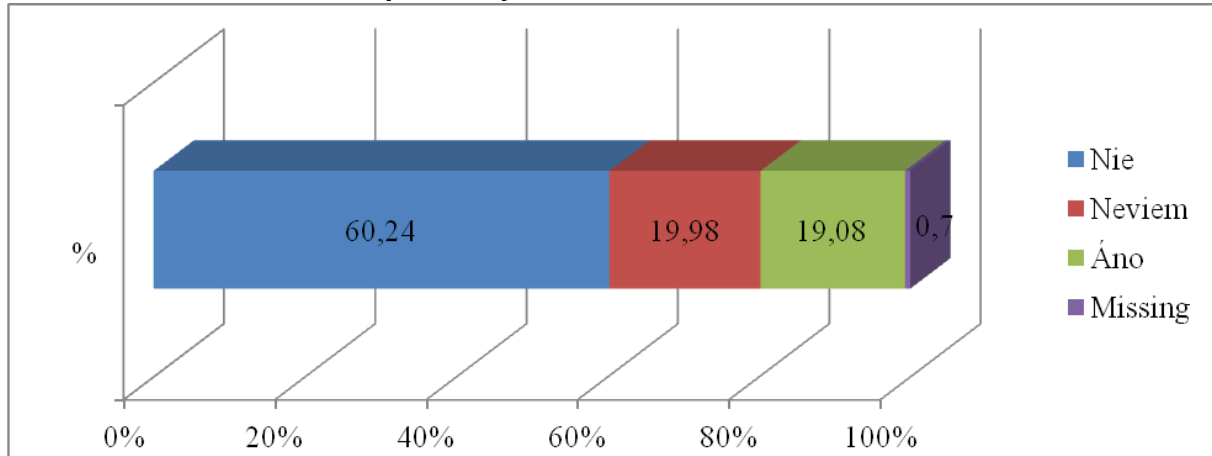
G3 Spôsob bývania mladých ľudí v %

Viac ako polovica mladých ľudí žije s rodičmi v ich byte alebo dome. 48,65 % býva so svojimi vlastnými rodičmi a viac ako 5 % s rodičmi svojho partnera alebo partnerky. Tretina mladých ľudí býva samostatne. Pri samostatnom bývaní je častejšie bývanie vo vlastnom dome alebo byte. Tento typ bývania zdieľa samostatne alebo s partnerom/partnerkou 21,97 % mladých ľudí. Len 11,29 % respondentov a respondentiek žije v prenajatom byte alebo dome samostatne alebo s partnerom/partnerkou. S kamarátmi alebo spolužiakmi v prenajatom byte alebo dome a na internáte býva 11,09 % mladých ľudí.

Napriek tomu, že autonómia mladých ľudí v oblasti bývania je relatívne nízka, až 80 % respondentov a respondentiek vyjadrilo spokojnosť so súčasnou situáciou v oblasti bývania a len 19,08 % plánuje v najbližšom roku zmeny v tejto oblasti.

G4 Plánovanie zmien v bývaní do jedného roka v %

Najvýznamnejšími dôvodmi zmeny v oblasti bývania sú snaha o osamostatnenie sa od rodičov a chýbajúci priestor pre vlastný život. Tieto dôvody svedčia o snahe o osamostatnenie sa a dosiahnutie vyššej autonómie.

Na druhej strane najvýznamnejšími dôvodmi pre neplánovanie zmien v oblasti bývania spočívajú v tom, že respondentom a respondentkám ich súčasné bývanie vyhovuje a necítia potrebu niečo meniť.

Autonómiu v oblasti bývania diferencujú nasledujúce sociálno-demografické charakteristiky mladých ľudí:

- *Vek.* So stúpajúcim vekom stúpa aj autonómia v oblasti bývania. Mladí ľudia vo vekovej kategórii 20 - 24 rokov častejšie bývajú s rodičmi, respondenti a respondentky nad 29 rokov významne častejšie uprednostňujú samostatné bývanie. Mladí ľudia vo vekovej kategórii 20 – 24 rokov uvádzali častejšie aj možnosť bývania s inými.
- *Vzdelanie.* So zvyšujúcim sa vzdelaním stúpa aj autonómia v oblasti bývania. Ľudia s vysokoškolským vzdelaním majú častejšie zabezpečené samostatné bývanie a menej bývajú s rodičmi a inými ako mladí ľudia so stredoškolským a základným vzdelaním.
- *Pracovná pozícia.* Zamestnaní mladí ľudia, živnostníci a respondenti a respondentky na rodičovskej dovolenke častejšie dosahujú autonómiu v oblasti bývania, žijú samostatne. Nezamestnaní a študujúci mladí ľudia žijú významne častejšie s rodičmi.
- *Typ pôvodnej rodiny.* Mladí ľudia, ktorí vyrastali v biologických rodinách (úplných, neúplných alebo doplnených) významne častejšie bývajú s rodičmi v porovnaní s respondentmi a respondentkami, ktorí/ktoré vyrastali u príbuzných, starých rodičov alebo v náhradnej starostlivosti. Pre tieto skupiny je typické skôr samostatné bývanie a bývanie s inými.
- *Životná úroveň pôvodnej rodiny.* U mladých ľudí z rodín s vysokou životnou úrovňou prevažuje samostatný spôsob bývania.

2.3. Autonómia mládeže v oblasti partnerstva a rodičovstva

V oblasti partnerstva sme objektívnu autonómiu vymedzili na základe toho, či respondenti/respondentky majú partnera/partnerku dlhšie ako pol roka alebo nie. Rozdelili sme ich do dvoch skupín:

1. s partnerom/partnerkou – tu sme zaradili všetkých respondentov a respondentky, ktorí/ktoré uviedli, že v súčasnom období majú partnera/partnerku;
2. sám – tu sme uviedli všetkých respondentov, ktorí nemajú v súčasnosti či už z vlastných pohnútok alebo z objektívnych dôvodov (ovdovenie) partnera/ku.

T2 Momentálny rodinný stav respondentov a respondentiek

MOŽNOSTI	N	%	SKUPINA	N	%
slobodný/slobodná s partnerom viac ako pol roka	406	40,56	s partnerom/ partnerkou	503	60,24
ženatý/vydatá	177	17,68			
rozvedený/rozvedená s partnerom viac ako pol roka	19	1,9			
vdovec/vdova s partnerom viac ako pol roka	1	0,1			
slobodný/slobodná bez partnera	362	36,16	Sám/sama	396	39,56
rozvedený/rozvedená bez partnera	30	3			
vdovec/vdova bez partnera	4	0,4			
Missing	2	0,2	Missing	2	0,2
SPOLU	1001	100,0	1001	1001	100,0

Z celkového počtu 1001 respondentov a respondentiek má 60,24 % z nich partnera a 39,56 % uviedlo, že partnera/partnerku nemá. Z tých, ktorí uviedli, že majú partnera/ku je najviac slobodných. V manželskom zväzku žije len 17,68 % respondentov a respondentiek. Je zrejmé, že mladá generácia je nositeľom plurality rodinného a partnerského života. Zároveň môžeme konštatovať, že v oblasti partnerských vzťahov je väčšina (60,24%) respondentov a respondentiek autonómna (má partnera), avšak ak za najvyšší znak autonómnosti v partnerstve považujeme manželský zväzok bude toto číslo podstatne nižšie (17,68%).

Väčšina respondentov v najbližšej dobe (do jedného roka) neplánuje zmenu rodinného stavu. Vid' tabuľka T16. Je zrejmé, že so situáciou v oblasti partnerstva sú spokojní.

T3 Plánovanie zmeny rodinného stavu (do 1 roka)

MOŽNOSTI	N	%
Nie	613	61,24
Missing	175	17,48
Neviem	153	15,28
Áno	60	5,99
SPOLU	1001	100,0

Len 18,18% respondentov a respondentiek uviedlo, že dieťa má a 2,3% ich momentálne čaká. Môžeme konštatovať, že mladí ľudia sa autonómiou v oblasti rodičovstva nevyznačujú. Naše zistenia potvrdzujú odkladanie rodičovstva do vyššieho veku, ktoré je v posledných rokoch zrejmé aj v našej krajine. Ani plánovanie rodičovstva sa neukazuje ako podstatný jav v našej výskumnej vzorke, práve naopak 63, 64% respondentov a respondentiek neplánuje dieťa do jedného roka a 13,29% sa nevedelo k tejto skutočnosti vyjadriť. Teda ani tu nemôžeme očakávať zvyšujúce sa percentá v budúcnosti.

T4 Počet detí

MOŽNOSTI	N	%
nemám deti	791	79,02
mám deti	182	18,18
Čakáme	23	2,3
Missing	5	0,5
SPOLU	1001	100,0

Autonómiu v oblasti partnerstva a rodičovstva diferencujú nasledujúce demografické znaky:

- *Rod.* Vyššou mierou autonómie v oblasti partnerstva a rodičovstva sa vyznačujú ženy v porovnaní s mužmi, významne častejšie žijú v partnerstve a zároveň sú rodičmi.
- *Vek.* So stúpajúcim vekom stúpa aj autonómia v oblasti partnerstva a rodičovstva. Mladí ľudia vo vyšších vekových kategóriách, najmä nad 30 rokov žijú častejšie nielen s partnerom/partnerkou, ale aj v manželskom zväzku a sú aj rodičmi. Plánovaním zmien v oblasti rodinného stavu a rodičovstva sa významne častejšie vyznačujú mladí ľudia od 25 do 29 rokov.
- *Pracovnou pozíciou.* Najvyššou mierou autonómie v oblasti partnerstva a rodičovstva sa vyznačujú zamestnanci, živnostníci a respondenti a respondentky na rodičovskej dovolenke, najnižšiu mieru autonómie vykazujú študenti a študentky. Medzi zamestnancami, živnostníkmi a respondentmi a respondentkami na rodičovskej dovolenke nachádzame významne viac mladých ľudí žijúcich v partnerstve a aj v manželskom zväzku, rovnako aj rodičov. Naopak študenti častejšie uvádzali možnosť slobodní/á bez partnera a bez detí.

2.4. Miera slobody v rozhodovaní a konaní (relatívna autonómia)

Ako relatívna autonómia je označovaná miera slobody v rozhodovaní a konaní jednotlivcov vo vzťahu k rôznym oblastiam ich života – rodine, štúdiu, voľnému času, finančným výdavkom atď. Tak ako v iných oblastiach autonómie, aj v tejto dochádza v poslednom období u mládeži k zmenám. V súčasnosti majú mladí ľudia obrovské množstvo slobody vo výbere a konaní. V našom výskume sme relatívnu autonómiu zisťovali pomocou odpovedí na otázky, do akej miery vplývajú na rozhodnutia mladých ľudí vo vybraných oblastiach rodičia a priatelia a či mladí ľudia považujú svoju súčasnú životnú situáciu za výsledok slobodných rozhodnutí.

Medzi mierou slobody v rozhodovaní vo vybraných oblastiach a vnímaním životnej situácie ako výsledku slobodných rozhodnutí bola pritom preukázaná vysoká miera korelácie vo všetkých oblastiach. To svedčí o tom, že ľudia, na ktorých rozhodovanie majú rodina a priatelia malý vplyv, zároveň vnímajú svoju situáciu ako výsledok svojich slobodných rozhodnutí a teda vyznačujú sa vysokou mierou relatívnej autonómie. Základný prehľad zistení prezentuje tabuľka T5.

T5 Relatívna autonómia (miera slobody v rozhodovaní) v sledovaných oblastiach

OBLASTI	VPLYV RODIČOV			VPLYV PRIATEĽOV		
	priemer	ŠO	Mod	priemer	ŠO	Mod
A. Výber školy/vzdelania	2,509	0,789	3	2,664	0,724	3
B. Voľba zamestnania/nezamestnania	2,723	0,612	3	2,828	0,457	3
C. Rozhodnutie pre druh spolužitia, pre manželstvo, výber partnera/partnerky	2,785	0,54	3	2,808	0,456	3
D. Rozhodnutie mať/nemať dieťa	2,804	0,531	3	2,846	0,466	3
E. Spôsob prežívania voľného času	2,718	0,545	3	2,5	0,599	3
F. Spôsob míňania peňazí	2,622	0,583	3	2,686	0,578	3
G. Výber priateľov a stretávanie sa s nimi	2,793	0,522	3	2,598	0,614	3
H. Spôsob bývania	2,47	0,709	3	2,736	0,565	3
I. Účasť vo voľbách	2,79	0,545	3	2,827	0,531	3
J. Voľba politických strán/kandidátov	2,762	0,601	3	2,749	0,626	3
K. Členstvo v organizáciách	2,641	0,841	3	2,571	0,891	3

Škála od 1 do 3 vyjadrovala nasledovné možnosti: 1 – rozhodujem sa podľa názoru iných ľudí až 3 rozhodujem sa úplne sám. ŠO – štandardná odchýlka, Mod - modus

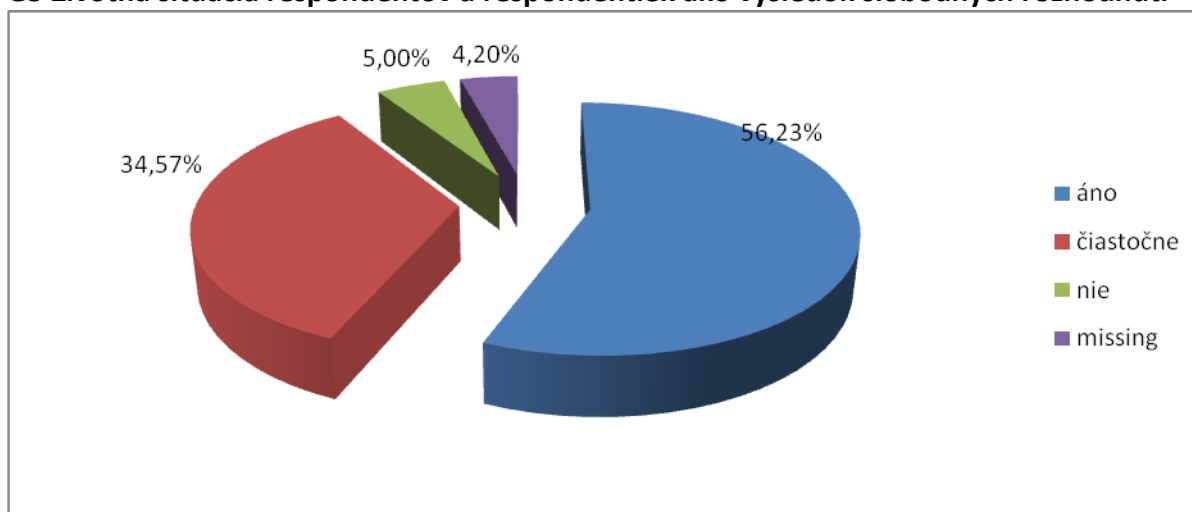
Aritmetické priemery rovnako ako modus poukazujú na to, že mladí ľudia **pociťujú vysokú mieru slobody v rozhodovaní v sledovaných oblastiach, a to vo vzťahu k rodičom aj vo vzťahu k priateľom.**

Aj keď medzi jednotlivými oblasťami nie sú významné rozdiely, za oblasti s najvyššou mierou relatívnej autonómie vo vzťahu k vplyvu rodičov možno označiť rodičovstvo, partnerský život a priateľské vzťahy. Toto zistenie poukazuje na skutočný posun v porovnaní s minulosťou, kedy práve partnerský a rodinný život boli oblasťami, na ktorý mali značný vplyv rozhodnutia pôvodnej rodiny. Zároveň sú odrazom skutočnosti, že životné udalosti ako uzatvorenie manželstva či rozhodnutie sa pre rodičovstvo sa posúvajú stále do vyššieho veku, kedy sa vplyv rodičov oslabuje. Na druhej strane oblasťami, v ktorých je vplyv rodičov výraznejší, je výber školy/vzdelania a spôsobu bývania. Obe oblasti sa zároveň vyznačujú vyššiu mierou variability odpovedí respondentov a respondentiek (štandardná odchýlka pri výbere školy je 0,789 a pri spôsobe bývania 0,709). To svedčí o rôznorodých situáciách, v ktorých sa mladí ľudia nachádzajú.

Pri porovnaní vplyvu rodičov a vplyvu priateľov na rozhodovanie mladých ľudí nenachádzame veľké rozdiely. Oblasťou, v ktorej možno pozorovať najväčší rozdiel je spôsob prežívania voľného času. Je to oblasť, na ktorú majú skôr vplyv priatelia ako rodičia, čo súvisí aj so skutočnosťou, že respondentmi a respondentkami boli mladí ľudia veku 20 až 34 rokov.

O vysokej miere relatívnej autonómie respondentov a respondentiek svedčia aj ich odpovede na otázku, či považujú svoju súčasnú životnú situáciu za výsledok ich slobodných rozhodnutí.

G5 Životná situácia respondentov a respondentiek ako výsledok slobodných rozhodnutí

Viac ako polovica respondentov a respondentiek (56,23 %) považuje svoju súčasnú životnú situáciu za výsledok svojich slobodných rozhodnutí. Približne tretina respondentov a respondentiek sa priklonila k odpovedi čiastočne a len 5% odpovedalo nie.

Relatívna autonómia mladých ľudí súvisí s nasledovnými charakteristikami:

- *Vekom.* Nemožno však jednoznačne konštatovať, že so stúpajúcim vekom stúpa aj relatívna autonómia.
- *Vzdelaním.* S výškou vzdelania pritom stúpa aj relatívna autonómia.
- *Zdravotným stavom.* Významne menší vplyv rodičov a priateľov pociťujú mladí ľudia, ktorí nemajú žiadne zdravotné obmedzenie a významne väčší vplyv pociťujú ľudia so zdravotným obmedzením, ktoré ale výrazne neovplyvňuje ich život. U respondentiek a respondentov s výrazným zdravotným obmedzením neboli preukázané významné odlišnosti ani v jednom prípade. Na druhej strane práve táto skupina respondentov a respondentiek najmenej vníma svoju životnú situáciu ako výsledok svojich slobodných rozhodnutí.
- *Pôvodnou rodinou – jej typom a životnou úrovňou.* Mladí ľudia, ktorí vyrastali v rodine s obidvoma rodičmi, vnímali svoju životnú situáciu ako výsledok slobodných rozhodnutí významne častejšie. Na druhej strane respondenti a respondentky vyrastajúci v neúplných rodinách a u starších rodičov alebo iných príbuzných významne častejšie nevnímajú svoju súčasnú situáciu ako výsledok slobodných rozhodnutí. Relatívna autonómia vyjadrená vnímaním životnej situácie ako výsledku slobodných rozhodnutí stúpa aj so stúpajúcou životnou úrovňou pôvodnej rodiny.

2.5. Subjektívna autonómia

Subjektívnu autonómiu mladých ľudí vyjadrujú dva ukazovatele. Prvým je ich subjektívna spokojnosť s ich finančnou situáciou, situáciou v oblasti bývania a situáciou v oblasti partnerstva a rodičovstva. Druhým ukazovateľom je subjektívne posúdenie toho, či majú možnosť žiť autonómne, t.j. či majú nevyhnutnú podporu, zdroje a príležitosti na to, aby si mohli vybrať žiť svoj život nezávisle, plne sociálne a politicky participovať vo všetkých sektoroch každodenného života a prijímať nezávislé rozhodnutia.

V jednotlivých oblastiach vyjadrujú mladí ľudia pomerne vysokú mieru subjektívnej spokojnosti. Najvyššiu spokojnosť sme pritom zaznamenali v oblasti rodičovstva a naopak najnižšiu v oblasti finančnej situácie.

T6 Subjektívna spokojnosť v jednotlivých oblastiach v počtoch a percentách

OBLASTI	VEĽMI SPOKOJNÝ		SPOKOJNÝ		NESPOKOJNÝ		VEĽMI NESPOKOJNÝ		MISSING		SPOLU	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Finančná situácia	108	10,79	494	49,35	322	32,17	52	5,19	0	0	1001	100,00
Situácia v oblasti bývania	229	22,88	584	58,34	154	15,38	32	3,2	2	0,02	1001	100,00
Situácia v oblasti partnerstva	335	33,47	448	44,76	156	15,58	48	4,8	14	1,4	1001	100,00
Situácia v oblasti rodičovstva	171	17,08	344	34,37	44	4,4	11	1,1	431	43,06	1001	100,00

Pozitívne možno hodnotiť aj subjektívne posúdenie autonómie vyjadrené vnímaním podmienok pre nezávislý život, participáciu v spoločnosti a prijímanie nezávislých rozhodnutí. Viac ako polovica respondentov a respondentiek vyjadrila súhlas s tým, že majú nevyhnutnú podporu, zdroje a príležitosti na dosiahnutie autonómie. Približne štvrtina zvolila neutrálnu odpoveď. Nevyhnutnú podporu, zdroje a príležitosti majú pritom mladí ľudia najmä pre prijímanie nezávislých rozhodnutí, menej pre výber a organizovanie nezávislého života.

T 7 Subjektívne posúdenie možnosti žiť autonómne v %

Nevyhnutná podpora, zdroje, príležitosti na	Nesúhlas	Čiastočný nesúhlas	Neutrálna odpoveď	Čiastočný súhlas	Súhlas	Neviem	Missing
	%	%	%	%	%	%	%
Výber a organizovanie nezávislého života	7,69	11,99	27,07	25,27	24,98	2,5	0,5
Plnú sociálnu a politickú participáciu vo všetkých sektoroch každodenného života.	5,29	9,99	25,67	24,58	27,87	6,09	0,5
Prijímanie nezávislých rozhodnutí.	5,09	7,69	20,88	25,77	35,46	4,5	0,6

Subjektívna autonómia mladých ľudí je ovplyvnená nasledovnými charakteristikami:

- *Vek.* Pociť subjektívnej autonómie, ale s vekom nestúpa.
- *Vzdelanie.* Respondenti a respondentky s vyšším vzdelaním vyjadrili vyššiu mieru subjektívnej autonómie ako respondenti a respondentky s nižším vzdelaním.
- *Lokalita bývania.* Mladí ľudia bývajúci na vidieku hodnotili existenciu podmienok pre participáciu a nezávislé rozhodnutia negatívnejšie.

- *Životná úroveň pôvodnej rodiny.* So stúpajúcou životnou úrovňou pôvodnej rodiny automaticky subjektívna autonómia nestúpa. Významne nižšiu mieru subjektívnej autonómie však vykazujú respondenti a respondentky, ktorých pôvodná rodina mala životnú úroveň pod a na hranici uspokojovania životných potrieb a významne vyššiu respondenti a respondentky s pôvodnou rodinou nad hranicou uspokojovania potrieb.

3. Ako jednotlivé oblasti autonómie mladých ľudí spolu súvisia?

Medzi autonómiou v oblasti financií a autonómiou v oblasti bývania existuje súvislosť. Nemožno však jednoznačne konštatovať, že s autonómiou v oblasti financií automaticky stúpa aj autonómia v oblasti bývania. Respondenti a respondentky s nezávislým príjmom síce významne častejšie bývajú samostatne, ale v skupine bývajúcej samostatne nachádzame aj respondentov a respondentky, ktorých príjem je charakterizovaný závislosťou na partnerovi alebo štáte. V tomto prípade ide najmä o respondentov a respondentky na rodičovskej dovolenke. S výškou príjmu však autonómia v oblasti bývania stúpa.

Autonómia v oblasti bývania vplýva na dosahovanie autonómie v oblasti partnerstva a rodičovstva. Respondenti a respondentky, ktorí/ktoré sú autonómni v oblasti bývania (majú samostatné bývanie mimo rodičov) dosahujú významne častejšie aj autonómiu v oblasti partnerstva (žijú v manželstve) a rodičovstva (majú deti alebo ich očakávajú).

Vyššiu mieru relatívnej autonómie vykazujú respondenti a respondenti s vyššou mierou autonómie

- ✓ **v oblasti financií:** Vyššiu mieru slobody v rozhodovaní majú respondenti, ktorých najväčší zdroj príjmu pochádza z pravidelnej práce na plný úväzok a naopak nižšiu majú mladí s príjmom od rodičov. Väčší vplyv rodiny a priateľov je v prípade skupiny mladých s najnižším príjmom. Mladí z najnižšej príjmovej skupiny menej vnímajú svoju životnú situáciu ako výsledok ich slobodných rozhodnutí a na druhej strane v tejto oblasti sa ľudia s najvyšším príjmom prejavili ako ľudia s najvyššou mierou autonómie.
- ✓ **v oblasti bývania:** Miera slobody v rozhodovaní a konaní súvisí s typom bývania v prípade vplyvu rodičov a priateľov len vo vybraných oblastiach. Vo všetkých prípadoch však vyššiu mieru slobody vykazujú mladí ľudia, ktorí bývajú samostatne a významne nižšiu mladí bývajúci s rodičmi. Najmenej vnímajú svoju životnú situáciu ako výsledok ich osobných rozhodnutí mladí ľudia bývajúci s rodičmi.

Vyššiu mieru subjektívnej autonómie vykazujú respondenti a respondentky

- ✓ **s vyššou mierou autonómie v oblasti financií.** Najvyššou mierou spokojnosti s finančnou situáciou sme zaznamenali u respondentov a respondentiek, ktorí/ktoré majú nezávislý príjem. Mladí ľudia, ktorí sú závislí na financiách získavaných od štátu sú významne viac nespokojní so svojou finančnou situáciou. Spokojnosť s finančnou situáciou stúpa aj s výškou príjmu. Na druhej strane na subjektívne posúdenie možnosti žiť autonómne nemá vplyv dosahovanie autonómie v oblasti financií. Štatisticky významné odlišnosti sme zaznamenali len vo vzťahu k výške príjmu. Tieto odlišnosti sú pritom vo všetkých prípadoch spôsobené rozdielmi pri respondentoch a respondentkách z najvyššej príjmovej skupiny (nad 900 Eur), ktorých posúdenie možnosti žiť autonómne je významne pozitívnejšie.
- ✓ **s vyššou mierou autonómie v oblasti bývania.** Najspokojnejší s bývaním sú mladí ľudia, ktorí majú zabezpečené samostatné bývanie. Významne viac nespokojní sú tí, ktorí bývajú buď v prenajatom byte/dome (teda nemajú ešte vyriešení spôsob bývania) a žijúci s rodičmi a na internáte. Posúdenie možnosti žiť autonómne súvisí s autonómiou v oblasti bývania len pri možnosti žiť nezávislý život. V tejto oblasti sme významne vyššiu subjektívnu autonómiu zaznamenali u respondentov a respondentiek bývajúcich samostatne vo vlastnom byte/dome.

- ✓ **s vyššou mierou autonómie v oblasti partnerstva a rodičovstva.** Významne spokojnejší sú mladí ľudia žijúci v partnerstve. Z tejto skupiny najväčšiu spokojnosť uvádzali tí, ktorí sú ženatí/vydaté a slobodní respondenti žijúci s partnerom viac ako pol roka. Na druhej strane významne nespokojnejší sú mladí ľudia bez partnera. Najspokojnejší v oblasti rodičovstva boli tí, ktorí mali deti alebo ich čakali. Naopak, vyššiu nespokojnosť uviedli tí, ktorí deti nemali. Subjektívne posúdenie možnosti žiť autonómne súvisí s autonómiou v oblasti partnerstva a rodičovstva len v jednom prípade. Slobodní respondenti a respondentky žijúci bez partnera významne viac súhlasili s tvrdením, že majú nevyhnutné zdroje, podporu a príležitosti na plnú sociálnu a politickú participovať vo všetkých sektoroch každodenného života.
- ✓ **s vyššou mierou relatívnej autonómie.** Mladí ľudia, ktorí vnímali svoju životnú situáciu ako výsledok svojich slobodných rozhodnutí zároveň významne častejšie súhlasili s tvrdením, že majú nevyhnutnú podporu, zdroje a príležitosti na autonómny život. Naopak mladí ľudia, ktorí nevnímajú svoju životnú situáciu ako výsledok ich slobodných rozhodnutí, resp., ktorí čiastočne súhlasili, častejšie nemajú podporu, zdroje ani príležitosti na autonómny život. Subjektívna autonómia rastie spolu s relatívnou autonómiou.

4. Zhrnutie

Za najvýznamnejšie považujeme nasledovné zistenia v oblasti autonómie mladých ľudí (v našom prípade vo veku 20-34 rokov) na Slovensku:

- **Jednotlivé oblasti autonómie spolu úzko súvisia.** Znamená to, že ak mladý človek dosahuje autonómiu v oblasti financií, možno u neho predpokladať aj autonómiu v oblasti bývania a následne aj život v partnerstve a rodičovstvo. Zároveň sa vyznačuje vyššou mierou slobody v rozhodovaní a konaní a vyššou mieru subjektívneho vnímania možnosti žiť autonómne a spokojnosti.
- **Dosahovanie autonómie súvisí s vekom.** V jednotlivých oblastiach však nemusí autonómia automaticky s vekom stúpať. Súvisí to najmä so skutočnosťou, že vo vyššom veku nachádzame síce viac respondentov a respondentiek, ktorí/ktoré dosahujú autonómiu v oblasti bývania, partnerstva a rodičovstva, ale zároveň je v tejto skupine najviac mladých ľudí na materskej a rodičovskej dovolenke, čo je obdobie, ktoré predstavuje stratu finančnej nezávislosti, miery slobody v rozhodovaní a konaní i pocitu subjektívnej autonómie. To súvisí aj s ďalšími zisteniami.
- **Dosahovanie autonómie súvisí so vzdelaním.** Najviac autonómnych mladých ľudí nachádzame medzi mladými ľuďmi s vysokoškolským vzdelaním. To je dôkazom toho, že vzdelanie je faktor, ktorý umožňuje mladým ľuďom získať viac pracovných príležitostí, a teda aj zdroj nezávislého a vyššieho príjmu, čím sú vytvorené predpoklady pre dosiahnutie autonómie v ďalších oblastiach. Vysokoškolsky vzdelaní mladí ľudia sa prejavujú aj vyššou mierou autonómie v oblasti bývania, vyššou mierou slobody v rozhodovaní a konaní a vyššou mieru subjektívnej autonómie. Zaujímavé je, že vzdelanie nie je faktorom, ktorý by zohrával úlohu pri autonómii v oblasti partnerstva a rodičovstva. Odlišnosti sme však zaznamenali pri plánovaní zmien v týchto oblastiach. Pre plánovanie zmien sa významnej častejšie rozhodli respondenti a respondentky s vysokoškolským vzdelaním v oboch prípadoch. To súvisí s vyššie uvedeným súvislosťami medzi jednotlivými oblasťami autonómie.
- **Dosahovanie autonómie súvisí s pracovnou pozíciou.** Najvyššou mierou autonómie sa vyznačujú pracujúci mladí ľudia, t.j. tí, ktorí majú zamestnanie alebo pracujú ako živnostníci.
- **Dosahovanie autonómie súvisí s životnou úrovňou pôvodnej rodiny.** Mladí ľudia pochádzajúci z rodín vyššou úrovňou dosahujú vyššiu mieru autonómie. v jednotlivých oblastiach. Pôvodná rodina teda môže na jednej strane vytvoriť predpoklady pre dosahovanie autonómie mladých ľudí, ale súčasne môže byť aj vzorom – modelom, ktorý mladí ľudia preberajú.

5. Odporúčania pre mládežnícku politiku

Ako uvádza dokument „Kľúčové oblasti a akčné plány štátnej politiky vo vzťahu k deťom a mládeži v Slovenskej republike na roky 2008 – 2013“ cieľom štátnej politiky vo vzťahu k deťom a mládeži je posilnenie takej spoločnosti, ktorá deťom a mládeži:

- vytvorí podmienky pre zvyšovanie kvality života;
- zaistí sociálnu spravodlivosť, dostatok príležitostí a rovnosť šancí;
- priznáva právo na svoju vlastnú identitu, rôznorodosť a autonómiu;
- poskytuje príležitosti na zamestnanie, aktívne občianstvo a účasť zástupcov mládeže na spoločenskom a politickom živote.

Nakoľko autonómia mládeže predstavuje rozmanité spektrum oblastí života mladého človeka, pre jej podporu je nutná koordinácia medzi všetkými politikami zahŕňajúcimi zamestnanie, rodinu, bývanie, sociálnu ochranu, zdravie a sociálnu spravodlivosť.

Za kľúčové vo vzťahu k našim zisteniam považujeme:

- zabezpečiť voľný **prístup k vzdelaniu** na všetkých stupňoch a pre všetkých;
- rozvíjať **špecifickú politiku trhu práce** zameranú na mládež zahŕňajúcu rôzne možnosti nadobudnutia pracovných skúseností, istejšie pracovné podmienky, rozvoj podnikania mladých ľudí, programy podpory prechodu zo školy do zamestnania a pod.;
- podporovať nízkonákladové a dotované **bývanie** pre mladých ľudí;
- budovať systém **sociálnej ochrany**, ktorý umožní mladým ľuďom dosiahnuť čo najvyššiu možnú mieru autonómie aj v prípade špecifických situácií ako sú nezamestnanosť, ale aj starostlivosť o deti;
- vytvárať špecifické programy zamerané na podporu autonómie mladých ľudí s nedostatkom príležitostí (pochádzajúcich s rodín z nízkymi príjmami, z neúplných rodín, z vidieckych lokalít a pod.);
- zabezpečiť **informovanosť** mladých ľudí o využívaní nástrojov na podporu ich autonómie, využívanie príležitostí a ich práv.